

Waardenwijs

Een survey onderzoek naar de waarden die ouders meegeven aan hun kinderen

Elina Kuusisto, Melissa de Bruin, Isolde de Groot en Doret de Ruyter
Universiteit voor Humanistiek

Inhoud

1 Inleiding.....	3
2 Theoretisch kader	5
2.1 Levensbeschouwing en opvoeding	5
2.2 Fundamentele menselijke waarden.....	8
3 Methoden.....	10
3.1 Deelnemers.....	10
3.2 Instrumenten	12
3.3 Data analyse.....	15
4 Resultaten.....	16
4.1 Waarden die ouders willen meegeven aan hun kinderen.....	16
4.2 Wensen en angsten die ouders hebben voor hun kinderen in de toekomst	19
4.3 Opvoedingsstijlen.....	21
5 Conclusie	24
Literatuur.....	26
Bijlage 1: Tabellen 7, 8, 9	28

1 Inleiding

Ouders vinden het doorgaans belangrijk dat kinderen hun waarden delen (Grusec, Goodnow, & Kuczynski, 2000). Momenteel is er weinig bekend over *welke* waarden ouders willen meegeven aan hun kinderen, terwijl kennis van de opvoedingswaarden en -idealen van ouders waardevol is voor instanties die betrokken zijn bij de opvoeding van kinderen. Het kan deze instanties helpen bij het ontwikkelen van een goede samenwerkingsrelatie met ouders en bij het agenderen van vragen rond (de interpretatie) van waarden die ouders en pedagogisch medewerkers richting geven bij het opvoeden van kinderen.

Dit onderzoek is uitgevoerd op het verzoek van één van de grootste kinderopvang organisaties van Nederland: Humankind¹. De pedagogische visie van Humankind (voorheen 'Kinderopvang Humanitas') is gebaseerd op humanistische waarden. Het humanisme als levensbeschouwing wordt veelal geduid aan de hand van vier beginselen, namelijk: iedere levensbeschouwing, ook een godsdienstige, blijft mensenwerk (1), alle mensen behoren elkaar als gelijken te behandelen (2), je hoort je vrijheid te benutten om jezelf te ontplooien (3), mensen horen hun vrijheid te benutten (3) en zij horen het unieke en specifieke van ieder mens te waarderen (4) (Derckx, 2011). Humankind werkt samen met het Humanistisch Verbond, een vereniging die zich, geïnspireerd door humanistische waarden, inzet voor een vrije en humane samenleving in Nederland. Voorbeelden van humanistische waarden volgens de website van het Humanistisch Verbond zijn: menselijke waardigheid, individuele vrijheid, gelijkheid, open debat en een levensbeschouwelijk neutrale staat, een humane samenleving en aandacht voor de natuur en dieren². Het Humanistisch Verbond behartigt in het bijzonder de belangen van mensen die zichzelf typeren als humanistisch. Humanisten zijn doorgaans seculier, dat wil zeggen dat zij zich niet religieus noemen, maar er zijn ook humanistische christenen en agnostische humanisten. Het Humanistisch verbond is benieuwd welke waarden seculiere ouders hun kinderen willen meegeven. Deze zullen met dit onderzoek in kaart worden gebracht en deze zullen worden vergeleken met die van religieuze ouders die gebruik maken van de opvang van Humankind.

In Nederland gaat 91% van de kinderen tot 3 jaar naar een vorm van kinderopvang (Portegijs, Perez, & Van den Brakel, 2018). De meerderheid van deze kinderen gaat naar een reguliere kinderopvang (al dan niet in combinatie met een informele vorm van kinderopvang). De rest van deze kinderen heeft een informele vorm van kinderopvang. In de academische literatuur worden vier typen van reguliere kinderdagopvang onderscheiden: het kinderdagverblijf voor kinderen van 3 maanden tot 4 jaar oud; de peuterspeelzaal voor kinderen van 2 tot 4 jaar; de buitenschoolse opvang voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar en de gastouderopvang voor kinderen van 0 tot 12 jaar die bij een gastouder verblijven (Fukkink et al., 2017). Voor deze vormen van opvang ontvangen ouders kinderopvangtoeslag. Onder informele kinderopvang valt de opvang door grootouders, vrienden of burens. Kinderen tussen de 4 en 13 jaar oud gaan minder vaak naar de opvang. Van deze groep heeft 65% een vorm van dagopvang en daarvan maakt 32% gebruik van de formele dagopvang. Humankind biedt drie typen opvang aan: kinderdagverblijf, de peuterspeelzaal en de buitenschoolse opvang.

In de afgelopen decennia is de visie op opvang van en voorschools onderwijs aan jonge kinderen veranderd. Voorheen werden deze vooral gezien als instrument om ervoor te zorgen dat beide ouders kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Tegenwoordig worden voorschools onderwijs en zorg aan jonge kinderen steeds meer gezien als een voorziening die een belangrijke rol kan spelen in de ontwikkeling van het kind (Slot, Jepma, Muller, Romijn, & Leseman, 2017). In overeenstemming met deze trend is op 1 januari 2018 de *'Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK)'* van kracht gegaan. Hierin worden een aantal ontwikkelingen wettelijk verankerd, zoals de bijdrage die de kinderopvang dient te leveren aan de ontwikkeling van kinderen en eisen met betrekking tot het opleidingsniveau van de pedagogische medewerkers en hun expertise in het omgaan met baby's. In recente publicaties

¹ <https://www.humankind.nl/organisatie>

² <https://www.humanistischverbond.nl/humanisme/wat-is-humanisme/>

over de opvang in Nederland wordt ook veel aandacht besteed aan de pedagogische kwaliteit van kinderopvangverblijven. Het gaat hierbij onder andere over de competenties van pedagogisch medewerkers, groepsomvang, inrichting van de ruimte en activiteiten (Fukkink et al., 2017).

Informatie over de visie van kinderdagverblijven kan gevonden worden op de websites van kinderopvangorganisaties. Op de website van Humankind kunnen ouders een document vinden waarin Humankind beschrijft wat zij als centrale uitgangspunten van dagopvang beschouwt: gezond leven, midden in de wijk, dorp of stad staan (lokaal); kinderen mogen meedoen, meedenken, meebeslissen; goed zijn voor onszelf en de ander; liefde voor mens en natuur; veel naar buiten om te genieten van zon, wind, sneeuw of regen; krachten bundelen en samenwerken; en vallen en opstaan = zelfvertrouwen³. Hoe deze uitgangspunten – en gerelateerde waarden – van Humankind zich verhouden tot de opvoedingswaarden van ouders die gebruik maken van de kinderopvang van Humankind, is nog niet eerder onderzocht. In dit onderzoek hebben wij ons, op verzoek van het Humanistisch Verbond, gericht op de waarden van ouders. Hierbij stonden de volgende **onderzoeksvragen** centraal:

- Welke waarden willen ouders meegeven aan hun kinderen?
 - Wat is de relatie tussen levensbeschouwelijke achtergrond en de opvoedingswaarden?
- Welke wensen en angsten hebben ouders voor hun kinderen in de toekomst?
 - Wat doen ouders om te voorkomen dat hun angsten uitkomen?
- Welke opvoedingsstijlen prefereren ouders?
 - Wat is de relatie tussen levensbeschouwelijke achtergrond en opvoedingsstijl?

In de volgende paragraaf beschrijven we eerst de centrale concepten van het onderzoek. Het doel daarvan is te verhelderen waar het in deze studie om te doen is. We hebben in de korte tijdsspanne van het onderzoek geen uitgebreide literatuurstudie kunnen verrichten en geven daarom ter illustratie slechts enkele voorbeelden van empirisch onderzoek. In paragraaf 3 worden het onderzoeksinstrument geïntroduceerd en toegelicht. De resultaten van het onderzoek worden gepresenteerd in paragraaf 4. In paragraaf 5, ten slotte, geven we enkele conclusies die op grond van de resultaten getrokken kunnen worden en doen we enkele suggesties voor vervolgonderzoek.

³ <https://www.humankind.nl/sites/default/files/documents/HK-OZZO-BLADER.pdf>

2 Theoretisch kader

2.1 Levensbeschouwing en opvoeding

In een artikel over de rol van idealen in opvoeding en onderwijs, maakt De Ruyter (2003) een onderscheid tussen opvoedingsidealen en idealen in opvoeding. Daarmee wil zij aangeven dat idealen op twee manieren een rol kunnen spelen in opvoeding. Opvoedingsidealen zijn idealen van ouders (of anderen) ten aanzien van doelen en praktijken van hun opvoeding: wat voor persoon hopen ze dat hun kind zal worden en op welke manier denken zij dat zij hun kinderen het beste kunnen opvoeden (bijvoorbeeld streng, ondersteunend, vrij)? Idealen in opvoeding zijn de idealen die ouders zelf hebben, bijvoorbeeld eerlijkheid, rechtvaardigheid, of een zorgeloos leven hebben. Als zij er naar streven dat hun kinderen deze waarden overnemen, dan zijn dit ook opvoedingsdoelen van ouders, bijvoorbeeld dat hun kind een eerlijk persoon wordt. Dergelijke onderscheidingen vinden we in diverse teksten over ouderschap en opvoeding. Zo onderscheiden Darling en Steinberg (1993) drie aspecten van ouderschap en opvoeding, namelijk opvoedingsdoelen, opvoedingspraktijken, en opvoedingsstijl.

De manier waarop ouders over aspecten van opvoeding denken, wordt onder andere beïnvloed door de levensbeschouwing van ouders (zie bijv. Kohn, 1983). Deze kan religieus van aard zijn en juist naar religieuze levensbeschouwingen van ouders is het nodige onderzoek verricht. Amerikaanse studies van enkele decennia geleden tonen dat ouders met verschillende religieuze achtergronden verschillende waarden aan hun kinderen overdragen. Zo vond Lenski (1963) bijvoorbeeld dat protestantse en Joodse ouders in tegenstelling tot katholieke ouders autonomie meer waarde toekennen dan conformiteit, terwijl Ellison en Sherkat (1993) juist weer vonden dat conservatieve protestantse ouders meer waarde hechten aan gehoorzaamheid dan andere Amerikaanse ouders. In de korte tijd die beschikbaar was voor dit onderzoek, hebben we niet systematisch onderzocht wat er uit Nederlands wetenschappelijk onderzoek bekend is over de opvoedingsdoelen van ouders met verschillende religieuze achtergronden. Desondanks verwachten wij dat, anders dan tijdens de verzuiling, de opvoedingsdoelen, het opvoedend handelen en stijlen van opvoeding van ouders met verschillende religieuze achtergronden doorgaans weinig van elkaar verschillen. Zo laat recent Nederlands onderzoek zien dat de levensbeschouwing van ouders niet gerelateerd is aan de manier waarop zij hun kinderen opvoeden (Vermeer, 2011). Dit wordt verklaard door de toegenomen secularisatie. Tegelijk laat onderzoek onder migrantenouders zien dat er onder deze ouders wel sprake is van invloed van cultuur en religie op hun ideeën over opvoeding (zie bijv. Pels, 2010).

Tot op heden is er weinig bekend over de invloed van een humanistische levensbeschouwing op de (opvattingen van ouders over) gezinsopvoeding. Veugelers en Oostdijk (2013) vonden dat leraren HVO in basisscholen de waarden autonomie, verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid en vrijheid van groot belang vinden. Hoe dat voor ouders met een humanistische levensbeschouwing ligt, is nog niet onderzocht.

Opvoedingsdoelen

In antwoord op de vraag wat ouders nu eigenlijk nastreven in hun opvoeding, heeft LeVine (1988) een behulpzaam onderscheid gemaakt tussen enerzijds wat ouders *van* hun kinderen willen en anderzijds wat zij *voor* hun kinderen willen. Bij verwachtingen *van* hun kinderen doelt LeVine op wat ouders verwachten dat hun kinderen in de toekomst voor hen willen doen, bijvoorbeeld voor hen zorgen. Verwachtingen *voor* hun kinderen betreffen verwachtingen die betrekking hebben op de belangen van kinderen, bijvoorbeeld dat zij het economisch goed hebben of dat zij gezond blijven. Verwachtingen *van* kinderen kunnen ook ruimer geïnterpreteerd worden dan dat wat ouders hopen dat hun kinderen

voor hen zullen doen. Ze kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de morele waarden die kinderen ontplooiën, bijvoorbeeld wanneer ouders van hun kinderen verwachten dat zij beleefd zijn of eerlijk.

Ouders streven gewoonlijk na dat de waarden die zij van groot belang vinden ook door hun kinderen worden onderschreven. Deze waarden kunnen een universeel karakter hebben, zoals bijvoorbeeld gezondheid, het hebben van goede relaties of een zinvolle dagbesteding, maar kunnen ook cultuurbepaald zijn. Een interessant voorbeeld van een studie naar cultureel afhankelijke waarden betreft een vergelijking van de opvoedingsideeën van Nederlandse en Amerikaanse ouders door Harkness, Super en Van Tijen (2000). Zij concludeerden dat Nederlandse ouders hopen dat hun kinderen gelukkig en aardig worden, terwijl Amerikaanse ouders de onafhankelijkheid en de intellectuele capaciteiten van hun kinderen benadrukken. Hierbij willen we wel de studie van Tamis-Lemonda et al. (2008) noemen, omdat deze liet zien dat doelen en waarden van ouders niet statisch maar veranderlijk zijn – ze zijn afhankelijk van de situatie waarin ouders leven, de ontwikkelingsfase van het kind en de sociale, politieke en economische context. Volgens deze auteurs hangt de veranderlijkheid in opvoedingsdoelen samen met toegenomen globalisering, migratie en technologische ontwikkelingen. Ook maken de auteurs een onderscheid tussen doelen die ouders nastreven in hun opvoeding omdat zij de doelen in zichzelf van waarde vinden, en doelen die ouders beschouwen als middel om andere doelen te realiseren. Een voorbeeld dat Tamis-Lemonda en anderen (2008) in dit kader geven is dat ouders willen dat hun kinderen aardig zijn, omdat aardige mensen doorgaans meer vrienden hebben, en hun kinderen dus meer sociaal succesvol zullen zijn als ze aardig zijn.

Opvoedend handelen en opvoedingsstijlen

Opvoeding kan worden beschreven als “een geheel van daden (of activiteiten en parktijken), zich uitstrekkend van de vroege kindertijd tot aan de volwassenheid” (Steutel & De Ruyter, 2019, p. 72), dat erop gericht is om bij te dragen aan de ontwikkeling van het kind in de richting van een persoon die een relatief stabiele levensoriëntatie heeft en die in staat is om als competente en zelfstandige volwassene te leven. Opvoeden of opvoedend handelen heeft vooral tot doel om kinderen bepaalde regels bij te brengen, in het bijzonder morele regels, bepaalde conventies (gewoonten en taalgebruik, bijvoorbeeld) en regels van prudentie (regels die we volgen om ons eigen belang te dienen) (Steutel & De Ruyter, 2019).

Opvoedend handelen kan onderverdeeld worden in twee algemene categorieën, namelijk positieve handelingen (belonen) en negatieve handelingen (straffen). Met belonen proberen ouders bepaald gedrag van kinderen te stimuleren, door bijvoorbeeld kinderen te complimenteren, hen privileges te geven of ze te knuffelen (Theunissen, Vogels, & Rijnveld, 2015). Straffen heeft daarentegen tot doel om ongewenst gedrag te verminderen, door juist privileges af te nemen, kinderen stevig toe te spreken of ze een tik te geven (Theunissen et al., 2015). Dat laatste is overigens in Nederland sinds 2007 bij wet verboden.

Theunissen, Vogels en Rijnveld (2015) onderzochten opvoedend handelen van ouders van 5-6 jarigen tijdens een gezinsbezoek. Hun onderzoek wees uit dat ongeveer 21.9% van de Nederlandse ouders hun kind wel eens een tik geven, een resultaat dat overeenkomt met Amerikaans onderzoek door Regalado, Sareen, Inkelas, Wissow en Halfon (2004) onder ouders van kinderen tussen de 19-35 maanden. Uit de studie van Regalado en anderen (2004), uitgevoerd via telefonische interviews, bleek dat de meerderheid van de ouders (90%) hun kind straft door uit te leggen wat die fout had gedaan. Andere straffen die genoemd werden waren een time-out (70%), schreeuwen (67%), afnemen van speelgoed (65%) en een tik (26%). Ook vonden Theunissen, Vogels en Rijnveld (2015) dat er een correlatie bestond tussen sociale en economische factoren en opvoedend handelen. Fysieke straffen kwamen meer voor in sociaal of economisch zwakkere gezinnen, terwijl knuffelen en complimenten

geven meer voorkwam in kleine families met een hoog opgeleide moeder. Het onderscheid tussen straffen en belonen brengt ons ook bij opvoedingsstijlen van ouders.

De meest gebruikte indeling in opvoedingsstijlen is gemaakt door Diana Baumrind (1966) op basis van uitgebreid empirisch onderzoek. In de loop der jaren is de indeling op punten wat aangepast door haarzelf en door andere onderzoekers, maar de kern van het onderscheid is eigenlijk niet veranderd en nog steeds behulpzaam. Baumrind onderscheidt vier soorten opvoedingsstijlen die van elkaar verschillen ten aanzien van de mate van a) controle of sturing door de ouders en b) responsiviteit van de ouders (wat ook wel warmte wordt genoemd). Op beide dimensies kunnen ouders hoger of lager scoren. In de eerste plaats kunnen ouders een *autoritaire opvoedingsstijl* hebben. Kenmerkend is dat ouders strikte gehoorzaamheid verlangen en niet geneigd zijn om regels aan kinderen uit te leggen, maar te verwijzen naar hun gezagspositie ("het moet, omdat ik het zeg en ik je ouder ben"). Kinderen hebben zich daar simpelweg aan te houden. Autoritaire ouders zijn doorgaans meer afstandelijk. Een tweede soort stijl is de *authoritatieve opvoedingsstijl*, die gekenmerkt wordt door overleg en onderhandeling tussen ouders en kinderen. Ouders lichten toe waarom zij iets verbieden en houden rekening met de opvattingen van hun kinderen, alhoewel het niet betekent dat ouders hun kinderen in alles hun zin geven. Authoritatieve ouders zijn doorgaans ondersteunend aan hun kinderen. De derde stijl, de *permissieve opvoedingsstijl*, wordt getypeerd door een grote mate van tolerantie van de ouders, waarbij sommige ouders wel erg betrokken zijn, maar de meesten juist afstandelijk en met beperkte belangstelling voor hun kind. Tot slot is er nog een *verwaarlozende opvoedingsstijl*. Kenmerkend voor deze stijl is dat ouders niet beschikbaar zijn, en niet echt geïnteresseerd zijn in hun kind. Men kan zich afvragen of er bij dit vierde type, vanwege het gebrek aan controle en responsiviteit, nog wel sprake is van een opvoedingsstijl.

2.2 Fundamentele menselijke waarden

Schwartz, wiens waardenschaal in dit onderzoek gebruik wordt, onderscheid vijf kenmerken aan 'waarden: een overtuiging (1), die leidt naar hetgeen wenselijk is (2), die specifieke situaties overstijgt (3), die richting geeft aan selectie of evaluatie van gedrag, mensen of gebeurtenissen (4), en waarbij een volgorde van belangrijkheid kan worden aangegeven tussen verschillende waarden (5) (Schwartz, 1992). Waarden kunnen in één zin omschreven worden als: "wenselijke, situatie overstijgende doelen, variërend in belangrijkheid, die dienen als leidende principes in het leven van een persoon of sociale entiteit" (Schwartz, 1994, p. 21).

Vervolgens maakte Schwartz (1994) een onderscheid in tien categorieën die hij *Motivational Types of Values* noemt (tabel 1). Deze motivatietypen zijn afgeleid van drie universele behoeften van mensen en samenlevingen, welke zich afspelen op het niveau van individuen, sociale interactie en groepen (Schwartz, 1994).

Tabel 1: Waarden en motivatietypen van Schwartz (1994)

45 Waarden uit de <i>Schwartz Value Survey</i>	Motivatietypen (<i>Motivational Types</i>)
Behulpzaamheid; Eerlijkheid; Vergevingsgezindheid; Loyaliteit; Verantwoordelijkheid	Welwillendheid
Ruimdenkend; Schoonheid van natuur en kunst; Rechtvaardigheid; Vrede; Gelijkheid; Wijsheid; Eenheid met de natuur; Bescherming van de natuur;	Universalisme
Bevrediging van verlangens; Genieten van het leven; Zelfingenomen	Hedonisme
Creativiteit; Nieuwsgierigheid; Vrijheid; Onafhankelijkheid; Je eigen doelen kiezen	Zelfsturing
Respect voor traditie; Nederigheid; Je plaats in de wereld accepteren; Toewijding; Bescheidenheid; Gehoorzaamheid; Je ouders respecteren; Zelfdiscipline; Beleefdheid;	Conformisme/Traditie
Nationale veiligheid; Veiligheid in gezinnen; Nationale orde; Netheid; Het uitwisselen van gunsten	Zekerheid
Succes; Talent; Ambitie; Invloed op mensen en gebeurtenissen	Prestatie
Avontuurlijk; Een gevarieerd en uitdagend leven; Opwinding	Stimulatie
Sociaal aanzien; Gezag; Rijkdom	Macht

Om de samenhang tussen de tien motivatietypen zichtbaar te maken, onderscheidde Schwartz (1992) twee dimensies op een hoger abstractie niveau. In figuur 1 is een recente weergave (Schwartz, Melech, Lehmann, Burgess, Harris, & Owens, 2001) te zien van de originele indeling uit 1992. De dimensies openheid voor verandering versus conservatie en zelfbehoud versus zelfoverstijging creëren vier categorieën. Zo passen zelfsturing en stimulatie bij de dimensie openheid voor verandering omdat deze waarden gaan over het volgen van eigen interesses en emoties in onvoorspelbare omstandigheden. De dimensie conservatie daarentegen, betreft het behouden van de status quo, passend bij de waarden zekerheid, traditie en overeenstemming. De dimensie zelfoverstijging bevat de waarden welwillendheid en universalisme, die betrekking hebben op het bevorderen van het welzijn van anderen (dichtbij en ver weg, mens en natuur). Zelfbehoud daarentegen betreft het nastreven van eigen interesses (ook wanneer dit ten koste gaat van anderen) en omvat de waarden macht en prestatie. Hedonisme past zowel bij openheid voor verandering als zelfbehoud, wat wordt weergegeven met een stippellijn.

Figuur 1: Samenhang van de 10 motivatietypen (Schwartz, Melech, Lehmann, Burgess, Harris, & Owens, 2001, p. 522)

3 Methoden

3.1 Deelnemers

De deelnemers zijn ouders die gebruik maken van Humankind kinderopvang. Humankind heeft ongeveer 450 locaties verspreid over zeven provincies in Nederland (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Noord-Brabant, Limburg). De organisatie biedt drie typen kinderopvang aan, namelijk kinderdagverblijf (0-4 jaar), peuteropvang (2-4 jaar) en buitenschoolse opvang (4-13 jaar). Op de website van Humankind is te lezen dat de pedagogische visie van de kinderopvang gebaseerd is op humanistische waarden⁴.

In juli 2019 zijn 15.000 ouders van kinderen van Humankind kinderopvang per e-mail uitgenodigd om een online vragenlijst in te vullen. Tien procent van de ouders heeft de online vragenlijst beantwoord (n=1518). In tabel 2 is de achtergrondinformatie van de deelnemende ouders weergegeven.

Ouders is gevraagd met welke levensbeschouwing zij zich het meest identificeren. Hierbij konden ouders kiezen uit de antwoordmogelijkheden humanisme, rooms-katholiek, protestants-christelijk, jodendom, islam, boeddhisme, hindoeïsme, overig en zeg ik liever niet. Bovendien is de ouders gevraagd hun levensbeschouwing toe te lichten.

Door het combineren van de antwoorden op de gesloten en open vraag konden ouders in drie groepen ingedeeld worden: religieuzen (36%), seculieren (31%) en onbekend (33%). De groep *religieuzen* bestaan uit katholieken (23%), protestanten (8%) en overig religieuzen (4%). Deze laatste deelgroep bevat moslims, boeddhisten en mensen die aangeven een individuele vorm van spiritualiteit te hebben. Een klein deel van de religieuze ouders (3%) gaf aan dat zij het geloof weliswaar van huis uit mee te hebben gekregen, maar dat zij momenteel niet praktiserend zijn.

Tot de groep *seculieren* rekenen wij in dit onderzoek ouders die aangaven zichzelf te beschouwen als humanist (17%) of atheïst (14%). Ouders die in een toelichting aangeven geen religie aan te hangen zijn in dit onderzoek beschouwd als atheïsten. De term atheïst verwijst naar mensen die het bestaan van een god of een hogere macht ontkennen (De Hart, 2013).

Een substantieel deel van de ouders (33%) heeft geen toelichting gegeven bij hun levensbeschouwing. Zij zijn – om deze reden – ingedeeld in de groep *onbekend*.

Het percentage katholieken en protestanten in onze sample komt overeen met cijfers over de levensbeschouwelijke achtergrond van de Nederlandse bevolking (respectievelijk 24% en 6 %, zie ook tabel 7, bijlage 1). Landelijk is het percentage mensen dat aangeeft geen levensbeschouwelijke achtergrond te hebben hoger (51%) dan de groep die in onze sample als ‘seculier’ is gecategoriseerd (zie ook tabel 7, bijlage 1).

⁴ <https://www.humankind.nl/>

Tabel 2: Achtergrondinformatie ouders

		N=1518	%
Geslacht	Vrouw	1349	89 %
	Man	168	11 %
	Onbekend	1	0 %
Leeftijd	M=35.85, SD=5.597 min 20 jaar, max 69 jaar		
Kinderen	Mean=1,67; SD=0.7 min 1 kind, max 7 kinderen		
Onderwijs	Hbo	633	42 %
	Mbo	461	30 %
	Universiteit	314	21 %
	Vmbo/mavo/havo/vwo	110	7 %
Levensbeschouwing	Religieus	539	36 %
	Room-Katholiek	351 (23%)	
	Protestants	122 (8%)	
	Andere religie/combinatie	66 (4%)	
	Seculier	471	31 %
	Humanistisch	252 (17%)	
	Atheïstisch/niet religieus	219 (14%)	
	Onbekend	508	33 %
Regio	Gelderland	468	31 %
	Noord-Brabant	241	16 %
	Limburg	241	16 %
	Flevoland, Overijssel	174	12 %
	Utrecht	106	7 %
	Rest van Zuid-Holland	77	5 %
	Rotterdam	60	4 %
	Rest van Noord-Holland	57	4 %
	Amsterdam	49	3 %
	Drenthe	40	3 %
	Groningen	2	0 %
	Den Haag	1	0 %
	Friesland	1	0 %
	Onbekend	1	0 %

3.2 Instrumenten

De online vragenlijst is opgesteld in het software programma Qualtrics en is, voorafgaand aan verspreiding, bediscussieerd in een team van acht personen (onderzoekers en vertegenwoordigers van Humankind en het Humanistisch Verbond). Ouders ontvingen in juli 2019 een e-mail met daarin een link naar de vragenlijst en een korte uitleg met het doel van de studie.

De vragenlijst begint met een informatiebrief (onder andere over het doel van de studie, risico's en voordelen voor deelnemers en contactgegevens voor verdere informatie) en een *informed consent* brief, waarmee ouders kunnen aangeven dat zij akkoord gaan met deelname aan het onderzoek. De vragenlijst bevat vier onderdelen: vragen over de demografische gegevens van de deelnemers (geslacht, leeftijd, aantal en leeftijd van de kinderen, type kinderopvang, opleidingsniveau, woonplaats en levensbeschouwing); waarden (evaluatie van 45 waarden, top 3 van waarden, mate van invloed op waardenopvoeding van kinderen, invloeden in de eigen opvoeding als kind); opvoedingsstijl (25 uitspraken) en open vragen over de wensen en angsten die ouders hebben voor hun de eigen kinderen in de toekomst en over wat men doet om deze angsten te voorkomen.

Voor het in kaart brengen van de opvoedingswaarden van ouders is gekozen voor de *Schwartz Value Scale* (Schwartz, 1992; zie ook Lindeman & Verkasalo, 2005). Deze waardenschaal is de meest gebruikte vragenlijst voor studies naar individuele verschillen in waarden (Lindeman & Verkasalo, 2005). De originele waardenlijst is naar het Nederlands vertaald door een team van drie onderzoekers. Tabel 3 biedt een overzicht van de 45 waarden, inclusief de indeling in motivatietypen en citaten van ouders die de motivatietypen verduidelijken. De originele volgorde van de waarden is aangepast zodat de veelgebruikte waarden in het dagelijks taalgebruik bovenaan staan (zoals creativiteit en vrijheid) en minder bekende termen (zoals nationale orde en zelfingenomenheid) onderaan. Deze keuze is gemaakt om de gebruiksvriendelijkheid van de vragenlijst te verhogen. De sectie over waarden begint met de vraag: *Hoe belangrijk is het voor u om de volgende waarden mee te geven aan uw kind? Indien u zeer jonge kinderen heeft: welke waarden denkt u in de toekomst aan uw kinderen mee te willen geven?* Daaronder volgt een voorbeeld: *gezond eten* vind ik ... waarbij respondenten gevraagd worden de witregel in te vullen. Hierbij kunnen zij kiezen uit antwoorden gerangschikt op een 9-puntsschaal variërend van -1 (*hier ben ik tegen*), 0 (*niet belangrijk*), 1,2 (zonder toelichting), 3 (*belangrijk*), 4,5,6 (zonder toelichting), 7 (*heel belangrijk*). De 9-puntsschaal is gebaseerd op Schwartz (1992) en vervolgstudies (o.a: Lindemans & Verkasalo, 2005). Bovendien is aan ouders gevraagd een top 3 te geven van waarden, waarbij ouders konden kiezen uit de lijst van 45 waarden die zij eerder gescoord hebben. De vraag luidde: *Welke drie waarden vindt u het meest belangrijk? Noem de belangrijkste waarde eerst. Kies uit onderstaande lijst.*

Aanvullend is aan ouders gevraagd in eigen woorden te beschrijven welke wensen en angsten zij hebben voor hun kinderen in de toekomst. De vragen zijn als volgt geformuleerd: *De volgende drie vragen gaan over uw angsten en wensen. Als u drie wensen mocht doen voor uw kind over 20 jaar, wat zou u dan wensen? Noem de belangrijkste wens als eerste; Wat zouden de drie ergste dingen zijn die uw kind kan overkomen? Noem uw grootste angst als eerste.* Bovendien zijn ouders gevraagd naar wat zij doen om te voorkomen dat deze angsten uitkomen: *Wat doet u als ouder om te voorkomen dat deze angsten uitkomen? Indien u zeer jonge kinderen heeft: wat denkt u in de toekomst te gaan doen?*

Tabel 3: Een overzicht van de 45 waarden (Schwartz, 1992) verduidelijkt met citaten van wensen van ouders.

Waarden (Schwartz Value Survey)	Motivatietypen (Motivational Types)	Namen van de motievatietypen gebaseerd op de data	Citaten van de wensen van ouders voor hun kinderen die de motivatietypen illustreren
Behulpzaamheid; Eerlijkheid; Vergevingsgezindheid; Loyaliteit; Verantwoordelijkheid	Welwillendheid	Betrokkenheid bij dierbaren	<i>“Dat zij een liefdevolle partner krijgt, waar zij zelf ook veel van houdt”, “Empathisch”</i>
Ruimdenkend; Schoonheid van natuur en kunst; Rechtvaardigheid; Vrede; Gelijkheid; Wijsheid; Eenheid met de natuur; Bescherming van de natuur;	Universalisme	Betrokkenheid bij de wereld	<i>“Een leefomgeving met fijne natuur, waar je je prettig in voelt en voor zorgt”, “Dat ze open, ruimdenkend en weinig oordelend hun weg kunnen vinden”</i>
Bevrediging van verlangens; Genieten van het leven; Zelfingenomen	Hedonisme	Plezier en genot	<i>“Dat hij lekker in zijn vel zit”, “Gelukkig zijn met wat het leven je te bieden heeft”</i>
Creativiteit; Nieuwsgierigheid; Vrijheid; Onafhankelijkheid; Je eigen doelen kiezen	Zelfsturing	Eigenheid en onafhankelijkheid	<i>“Dat ze voor zichzelf op heeft leren komen”, “Achter je keuzes durven staan”</i>
Respect voor traditie; Nederigheid; Je plaats in de wereld accepteren; Toewijding; Bescheidenheid; Gehoorzaamheid; Je ouders respecteren; Zelfdiscipline; Beleefdheid;	Conformisme/ Traditie	Gehoorzaamheid en respect	<i>“Beleefd naar anderen”, “Dat hij de normen en waarden die we hem leerden ook toepast in zijn leven”</i>
Nationale veiligheid; Veiligheid in gezinnen; Nationale orde; Netheid; Het uitwisselen van gunsten	Zekerheid	Veiligheid en zekerheid	<i>“Een onbezorgd en gezond leven”, “Goed terecht komen qua werk en woonomgeving”</i>
Succes; Talent; Ambitie; Invloed op mensen en gebeurtenissen	Prestatie	Succes	<i>“Dat ze op een goede school zit om succesvol te worden”, “Dat ze een doel hebben in het leven dat ze willen bereiken”.</i>
Avontuurlijk; Een gevarieerd en uitdagend leven; Opwinding	Stimulatie	Avontuur	<i>“Dat ze veel van de wereld hebben kunnen zien”, “Dat hij zijn dromen zal naleven”</i>
Sociaal aanzien; Gezag; Rijkdom	Macht	Macht	<i>“Een baan die een goed salaris opbrengt”, “Dat hij door zijn omgeving gewaardeerd en op waarde geschat wordt”.</i>

Om de opvoedingsstijlen te onderzoeken, is gebruik gemaakt van de Verkorte Schaal voor Ouderlijk Gedrag (VSOG) (zie tabel 4). Dit is een verkorte versie van de SOG, welke gebaseerd is op de *Ghent Parental Behavior Scale* (Van Leeuwen & Vermulst, 2004; Van Leeuwen, Vermulst, Kroes, De Meyer, Nguyen, & Veerman, 2011). Deze schaal is ontworpen voor ouders met kinderen in de leeftijd van 8 tot 15 jaar. Om die reden is de opmerking toegevoegd: *Indien u zeer jonge kinderen heeft: wat denkt u in de toekomst te gaan doen?* Respondenten is gevraagd 25 uitspraken te evalueren op een 5-punts Likert schaal variërend van *(bijna) nooit, weinig, soms, vaak, (bijna) altijd*.

Tabel 4: Uitspraken uit de Verkorte Schaal voor Ouderlijk Gedrag (Van Leeuwen & Vermulst, 2004; Van Leeuwen, Vermulst, Kroes, De Meyer, Nguyen, & Veerman, 2011)

Uitspraken over het omgaan met uw kind	
1	Als mijn kind mij iets wil vertellen, maak ik tijd om er naar te luisteren.
2	Ik leer mijn kind om beleefd te zijn op school.
3	Als mijn kind zich niet aan een afspraak gehouden heeft, dan geef ik hem/haar een straf.
4	Ik geef mijn kind geld of een cadeautje als hij/zij iets gedaan heeft waarover ik tevreden ben.
5	Als mijn kind een probleem lijkt te hebben, bespreek ik samen met hem/haar wat er aan de hand is.
6	Als mijn kind tegenspreekt, liegt of ruzie maakt, laat ik daar een straf op volgen.
7	Ik geef mijn kind een pak rammel als hij/zij ongehoorzaam is.
8	Ik leer mijn kind om zich aan afspraken te houden.
9	Als mijn kind goed zijn/haar best gedaan heeft, laat ik iets extra toe.
10	Als mijn kind een probleem heeft, bekijk ik samen met hem/haar welke verschillende oplossingen er zijn.
11	Ik geef mijn kind een klap als hij/zij iets gedaan heeft dat niet mag.
12	Als mijn kind iets gedaan heeft wat niet mag, straf ik hem/haar door hem/haar iets leuks te ontnemen.
13	Ik vraag naar de hobby's en interesses van mijn kind.
14	Ik schud mijn kind eens goed door elkaar als we een ruzie hebben.
15	Ik laat mijn kind iets kopen als hij/zij iets goed gedaan heeft.
16	Als ik mijn kind terugzie na zijn/haar schooldag maak ik tijd om even met hem/haar bezig te zijn.
17	Ik geef mijn kind voor goed gedrag als beloning een compliment, een knuffel of een schouderklopje.
18	Ik geef mijn kind een klap in het gezicht als hij/zij zich misdraagt.
19	Ik leer mijn kind om zich aan te passen aan de regels op school.
20	Als mijn kind en ik een meningsverschil hebben, praat ik dat uit en zoek ik een oplossing, samen met mijn kind.
21	Als mijn kind iets doet dat niet mag, geef ik hem/haar straf.
22	Ik doe activiteiten samen met mijn kind, omdat ik weet dat mijn kind die activiteit graag samen met mij doet.
23	Ik geef mijn kind een pak slaag als hij/zij zich niet aan een afspraak heeft gehouden.
24	Ik spreek met mijn kind af fatsoenlijk om te gaan met zijn/haar spullen.
25	Ik maak met mijn kind afspraken over hoe hij/zij zich moet gedragen.

3.3 Data analyse

Voor het analyseren van de data uit de Schwartz waardenschaal (Schwartz, 1992; Lindeman & Verkasalo, 2005) en de Verkorte Schaal voor Ouderlijk Gedrag (Van Leeuwen & Vermulst, 2004) zijn de psychometrische eigenschappen onderzocht. De betrouwbaarheid van de schalen is onderzocht door de Crohnbach's alpha te berekenen. Deze varieerde van 0.73 tot 0.82 voor Schwartz waardenschaal (tabel 5) en 0.70 tot 0.79 voor VSOG (tabel 6), hetgeen wijst op een goede interne betrouwbaarheid van beide schalen. Voor de vergelijking tussen groepen, is eenzijdige variantieanalyse (ANOVA) uitgevoerd.

De indeling op grond van levensbeschouwelijke achtergrond van ouders is gemaakt op basis van de gesloten antwoord categorieën en de toelichting die een deel van de ouders heeft gegeven. Een extra subcategorie *atheïstische ouders* is gecreëerd, omdat veel ouders toelichtten dat zij geen religie aanhangen.

De antwoorden op de open vragen met betrekking tot top 3 belangrijkste waarden, hun wensen en angsten zijn geanalyseerd door middel van inductieve en deductieve inhoud analyse (Elo & Kyngäs, 2008). Na een eerste inductieve exploratie van de antwoorden en de ontwikkeling van codes op basis van door ouders gebruikte termen, zijn Schwartz' waarden en motivatietypen gebruikt om de waarden, wensen en angsten te deductief te coderen in Excel. Na afloop van de inhoud analyse zijn de motivatietypen van Schwartz uitgebreid met termen die passender zijn voor de beschrijvingen van de ouders (zie tabel 3).

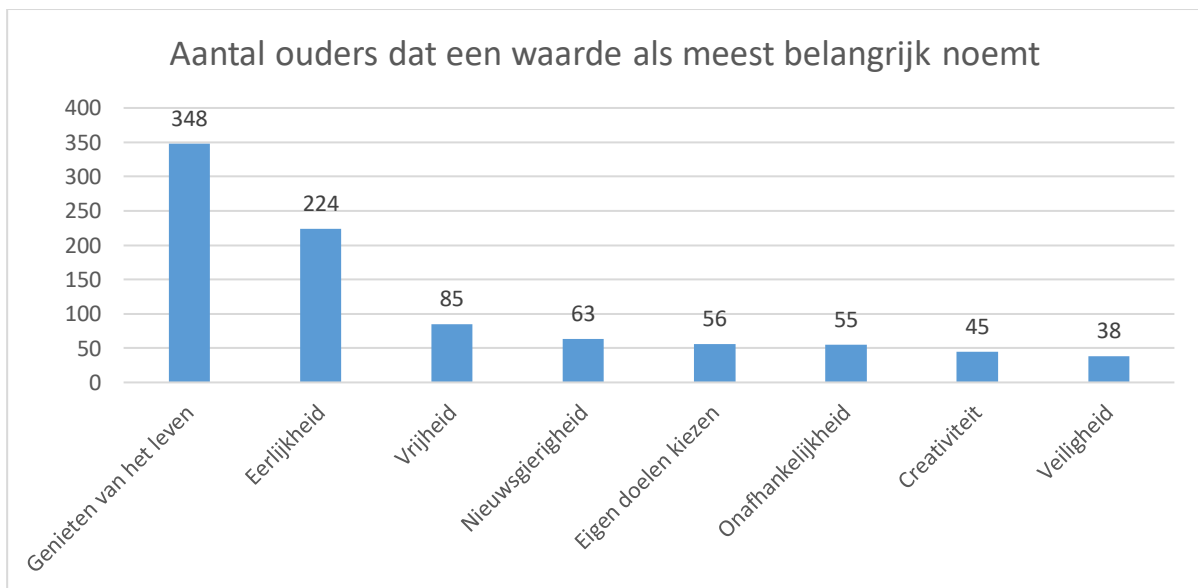
Voor de analyse van gedrag van ouders om angsten te voorkomen is eveneens gekozen van een combinatie van inductief en deductief coderen. Deductieve codes zijn opgesteld op basis van het onderscheid in zes opvoedingsstijlen beschreven door Van Leeuwen en Vermulst (2004) en Van Leeuwen et al. (2011), namelijk: aandacht schenken aan het kind, problemen oplossen door erover te praten, afspraken maken met kind en in de gaten houden, straffen van ongewenst gedrag, materiële beloning en fysiek straffen. Zo is de uitspraak "*Samen leuke dingen ondernemen*" van één van de ouders gecodeerd als aandacht schenken aan kind. Een uitspraak als "*Zelf volop genieten van het leven*" daarentegen past in geen van de opvoedingsstijlen en is daarom op inductieve wijze een nieuwe categorie gecreëerd, namelijk: zelf het goede voorbeeld geven.

Aan het einde van de inhoudsanalyse zijn de frequenties van de levensbeschouwingen, de top 3 waarden, de wensen, de angsten en de gedragingen om angsten te voorkomen berekend om te illustreren hoe vaak de verschillende inhouden voorkomen onder de ouders. Hierbij is geen onderscheid gemaakt in groepen ouders.

4 Resultaten

4.1 Waarden die ouders willen meegeven aan hun kinderen

Ouders is gevraagd voor 45 waarden (zie tabel 1) aan te geven of ze deze willen meegeven aan hun kinderen. Aanvullend is gevraagd om een top 3 samen te stellen wat betreft het belang van deze waarden. Uit beide vragen blijkt dat ouders eerlijkheid en genieten van het leven de belangrijkste waarden vinden om mee te geven aan hun kinderen (figuur 2, tabel 8, bijlage 1). Met andere woorden: ouders willen dat hun kinderen opgroeien tot eerlijke mensen die genieten van het leven. De waarden die ouders het minst belangrijk vinden zijn rijkdom, invloedrijk zijn en zelfingenomenheid (tabel 8, bijlage 1). Het is daarbij ook opvallend dat er vier waarden zijn die alle ouders enige mate van belang toekennen, namelijk eerlijkheid, genieten van het leven, vrijheid en vrede (tabel 8, bijlage 1).

Figuur 2: Aantal ouders dat een waarde als meest belangrijk noemt

Wanneer we de resultaten van de Schwartz waardenschaal indelen aan de hand van motivatietypen (tabel 5), blijkt dat ouders willen dat hun kinderen opgroeien tot verantwoordelijke mensen die betrokken zijn bij hun directe naasten (welwillendheid). Bovendien willen ouders dat deze betrokkenheid verder gaat en ook mens en natuur over de hele wereld omvat (universalisme). Verder vinden ouders het belangrijk dat hun kinderen onafhankelijk worden en hun eigen weg kunnen vinden in het leven (zelfsturing). Ook willen ouders dat kinderen zich goed gedragen, respectvol zijn voor anderen en beschikken over zelfdiscipline (conformisme). Waarden gericht op het eigen plezier (hedonisme), prestatie en macht vinden ouders het minst belangrijk voor hun kinderen.

De resultaten van de top 3 van belangrijkste waarden van ouders voor hun kinderen (figuur 3) komt grotendeels overeen met de resultaten van de Schwartz waardenschaal (tabel 8 bijlage 1). Wederom kiezen ouders vaker voor waarden met betrekking tot welwillendheid, zelfsturing en universalisme. Een opvallend resultaat is echter de hoge score van hedonisme in de top 3 in vergelijking met de hierboven vermelde resultaten. Een verklaring voor dit verschil is dat veel ouders (n=348, figuur 3) genieten van het leven het belangrijkste vinden, terwijl zelfingenomenheid en bevrediging van verlangens – waarden die volgens Schwartz ook onder hedonisme vallen – veel minder belangrijk worden gevonden.

Tabel 5: Motivatietypen bevraagd via de Schwartz waardenschaal

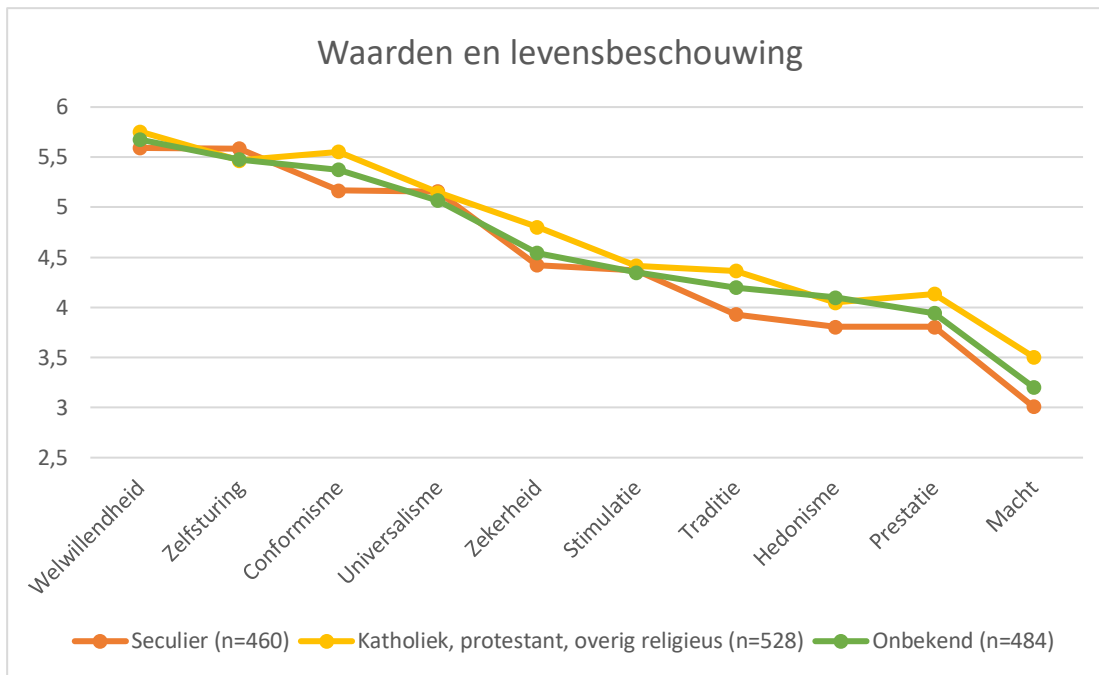
Motivatietypen	Omschrijving	α	N	Min	Max	M	SD
Welwillendheid	Betrokkenheid bij dierbaren	0.77	1472	2.2	7	5.68	0.88
Zelfsturing	Eigenheid en onafhankelijkheid	0.74	1472	1	7	5.51	0.91
Conformisme	Gehoorzaamheid en respect	0.78	1472	1	7	5.37	1.09
Universalisme	Betrokkenheid bij de wereld	0.82	1472	1.13	7	5.13	1.01
Zekerheid	Veiligheid en zekerheid	0.76	1472	0	7	4.6	1.26
Stimulatie	Avontuur	0.74	1472	-1	7	4.38	1.58
Traditie	Gehoorzaamheid en respect	0.77	1451	-1	7	4.17	1.32
Hedonisme	Plezier en genot	0.73	1472	0.5	7	3.99	1.42
Prestatie	Succes	0.79	1472	0	7	3.97	1.37
Macht	Macht	0.77	1472	-1	7	3.25	1.59

Figuur 3: Top 3 belangrijkste waarden van ouders voor hun kind

Figuur 4 illustreert de trends van de waarden van ouders in relatie tot hun levensbeschouwelijke achtergrond: seculier (n=460), religieus (n=528; katholiek, protestant, anders) en onbekend (n=484). Religieuze ouders waren samengebracht in één groep, omdat katholieke en protestantse ouders niet verschilden wat betreft hun waarden en de groep overige religies erg klein was (n=66). Zoals figuur 4 duidelijk maakt, lijken evaluaties van de waarden door seculiere en religieuze ouders van elkaar te verschillen, terwijl de ouders van wie de religie onbekend is tussen deze twee groepen vallen, wat erop lijkt te wijzen dat deze groep uit zowel seculiere als religieuze ouders bestaat.

De lijnen in figuur 4 maken ook duidelijk dat de drie groepen van ouders *zelfsturing*, *universalisme* en *stimulatie* op dezelfde manier waarderen. Het lijkt erop dat Nederlandse ouders het van belang vinden om de vrijheid, creativiteit, onafhankelijkheid en zelfsturing van hun kinderen te bevorderen; ze wensen dat hun kinderen waarden zoals wijsheid, gelijkheid, wereldvrede en sociale rechtvaardigheid (universalisme) gaan onderschrijven en dat hun kinderen een leven kunnen leiden dat uitdagend is (stimulatie).

Figuur 4: Waarden en levensbeschouwing

Wat betreft de andere waarden, zijn er statistisch significante verschillen gevonden tussen seculiere en religieuze ouders⁵. Bijvoorbeeld, alhoewel *welwillendheid* in alle groepen het hoogst gescoord is, hebben de religieuze ouders een statistisch hogere score dan seculiere ouders.

Meer opvallende verschillen betreffen *conformisme*, *traditie* en *veiligheid*. Deze waarden blijken voor seculiere ouders minder belangrijk dan voor religieuze ouders en voor ouders van wie de religie ons onbekend is. Dit zou kunnen worden verklaard door de associatie van deze waarden met religie en spiritualiteit (Schwartz et al., 2001), aangezien gehoorzaamheid, zelfdiscipline, beleefdheid of het eren van ouders (conformisme), het respecteren van tradities, vroomheid en matigheid (traditie) en veiligheid, harmonie en stabiliteit (veiligheid) gewoonlijk verbonden zijn met religiositeit. Ook de waarden *hedonisme* (plezier), *prestige* (persoonlijk succes) en *macht* (sociale status) blijken minder gewaardeerd te worden door seculiere ouders dan door religieuze ouders. Voor deze uitkomst hebben we geen verklaring; we zouden eerder een omgekeerd resultaat of een niet-significant verschil verwachten, afhankelijk van de religieuze overtuiging van ouders.

⁵ Niet significant waren verschillen tussen de drie groepen wat betreft:

-Zelfsturing ($F(2)=2.497$, $p=.083$);

-Universalisme ($F(2)=1.147$, $p=.318$);

-Stimulatie ($F(2)=.236$, $p=.790$)

Statistisch significante verschillen ANOVA, paarsgewijze vergelijkingen: Tukey HSD test, except *Games-Howell:

-Welwillendheid ($F(2)=4.283$, $p<.05$), paarsgewijze vergelijkingen: seculier-religieus ($p=.010$)

-Conformisme ($F(2)=15.775$, $p<.000$), seculier-religieus ($p=.000$), seculier-onbekend ($p=.008$), onbekend-religieus ($p=.025$)

-Zekerheid ($F(2)=12.149$, $p<.000$), religieus-seculier ($p=.000$), religieus-onbekend ($p=.003$)

-Traditie ($F(2)=13.439$, $p<.000$) seculier-religieus ($p=.000$) seculier-onbekend ($p=.005$)

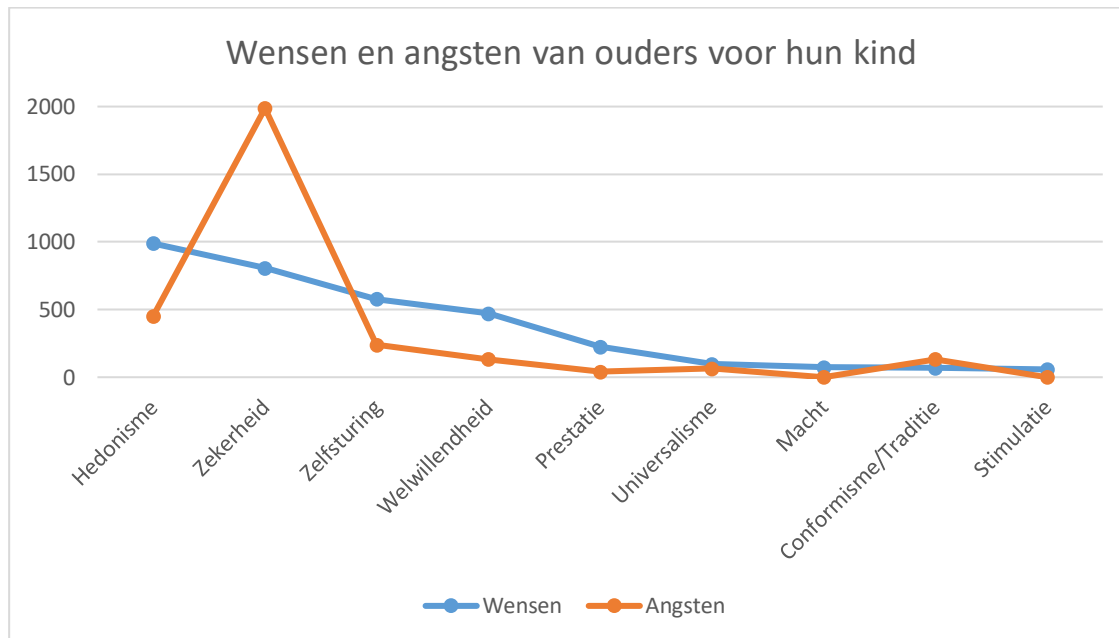
-Hedonisme ($F(2)=5.775$, $p<.01$) *seculier-onbekend ($p=.003$), seculier-religieus ($p=.018$)

-Prestatie ($F(2)=7.389$, $p>.001$) religieus-seculier ($p=.000$)

-Macht ($F(2)=12.576$, $p<.000$) religieus-seculier ($p=.000$), religieus-onbekend ($p=.007$)

4.2 Wensen en angsten die ouders hebben voor hun kinderen in de toekomst

Ouders is tevens gevraagd zich drie wensen en drie angsten voor te stellen voor hun kind in de toekomst (figuur 5). De antwoorden zijn ingedeeld aan de hand van de motivatietypen van tabel 1-3.

Figuur 5: Wensen en angsten die ouders hebben voor hun kind

Wensen

De meeste wensen ($f=988$) gaan over het geluksgevoel en de tevredenheid van het kind (**hedonisme**). Ouders omschreven dit als *“Dat hij lekker in zijn vel zit”* en *“Gelukkig zijn met wat het leven je te bieden heeft”*.

Veel wensen hebben betrekking op **zekerheid**, **zelfsturing**, **welwillendheid** en **prestatie**. Zo hebben 807 wensen betrekking op de bevrediging van (basale) behoeften van het kind in de toekomst (**zekerheid**). Ouders noemden wensen op het gebied van gezondheid, veiligheid en sociale zekerheid: *“Ik hoop dat mijn kinderen gezond blijven”*, *“Een onbezorgd en gezond leven”*, *“Goed terecht komen qua werk en woonomgeving”*, *“Geen geldzorgen”*. De onafhankelijk van het kind (**zelfsturing**) staat in 577 wensen centraal. Ouders noemen voorbeelden op het gebied van zelfvertrouwen, op eigen benen staan en zelfredzaamheid: *“Dat ze voor zichzelf op heeft leren komen”*, *“Dat je voor je mening durft uit te komen en niet over je heen laat lopen”*, *“Een goede baan waarmee je jezelf kunt onderhouden”*, *“Opleiding of werk gevonden hebben wat bij hem past”*, *“Achter je keuzes durven staan”*. De wens dat hun kind betrokken is bij dierbaren (**welwillendheid**), staat in 471 wensen centraal. Het gaat hierbij om een goede relatie met familie en vrienden, maar ook om kwaliteiten die nodig zijn voor het onderhouden van goede relaties. Voorbeelden hiervan zijn: *“Veel liefde om haar heen”*, *“Een fijne vriendengroep”*, *“Een goede band met ons ouders”*, *“Dat zij een liefdevolle partner krijgt, waar zij zelf ook veel van houdt”*, *“Sociaal vaardig”*, *“Empathisch”*, *“Vriendelijk”*. Bij 266 ouderlijke wensen staat succes hebben en het bereiken van doelen centraal (**prestatie**). Voorbeelden van wensen op dit gebied zijn: *“Dat ze op een goede school zit om succesvol te worden”*, *“Dat mijn kind zijn ambities en dromen kan uitvoeren”*, *“Dat ze van hun passie hun werk kunnen maken”*, *“Dat ze een doel hebben in het leven dat ze willen bereiken”*.

Een aantal andere waarden die regelmatig genoemd werden zijn **universalisme**, **macht**, **conformisme en/of traditie** en **stimulatie**. In 98 wensen gaven ouders aan dat zij hun kind

betrokkenheid bij de wereld toewensen, zowel met mens als natuur (**universalisme**) Hierbij wensten ouders enerzijds dat de wereld een prettige plek wordt/blijft om te leven: *“Dat er nog een planeet is, om zo fijn op te leven als ik zelf doe”, “Dat er vrede is op de wereld”, “Dat de wereld nog intact is en respect voor elkaar en de omgeving nog steeds belangrijks is”*; anderzijds wensten ouders dat hun kind hier een bijdrage aan levert: *“Een leefomgeving met fijne natuur, waar je je prettig in voelt en voor zorgt”, “Dat ze open, ruimdenkend en weinig oordelend hun weg kunnen vinden”, “Ik wens je wijsheid toe”, “Oog voor mens, natuur en omgeving”*. Wensen op het gebied van **macht** (74) werden als volgt beschreven: *“Een baan die een goed salaris opbrengt”, “Dat hij door zijn omgeving gewaardeerd en op waarde geschat wordt”*. In 70 wensen stond aanpassing (**conformisme/traditie**) centraal: *“Beleefd naar anderen”, “Dat hij de normen en waarden die we hem leerden ook toepast in zijn leven”, “Respect en waardering voor ouders en grootouders”*. Voorbeelden van wensen met betrekking tot een avontuurlijk leven (**stimulatie**), die 58 keer werden genoemd zijn: *“Dat ze veel van de wereld hebben kunnen zien”, “Dat hij zijn dromen zal naleven”, “Reizen”*.

Angsten

Veruit de meeste angsten van ouders (f=1987) gaan over de gezondheid, veiligheid en sociale zekerheid van het kind (**zekerheid**). Het gaat hierbij om gebeurtenissen die het kind kan overkomen, niet om de bijdrage die zij hier zelf aan leveren. Voorbeelden van uitspraken zijn: *“Dat mijn kind ernstig ziek wordt”, “Jong ouderloos worden door een ongeluk”, “Dat ik hem overleef”, “Dat ze niet mee kunnen komen in deze wereld”, “Mijn grootste angst is dat ze gepest worden op school”, “Misbruikt worden door iemand”, “Schulden hebben”, “Dakloos”*.

Veel angsten die genoemd worden hebben betrekking op **hedonisme, zelfsturing, conformisme/traditie en welwillendheid**. Zo hebben 453 angsten betrekking op het geluksgevoel van het kind (**hedonisme**). Ouders noemen onder meer: *“Niet kunnen genieten van het leven”, “Geen plezier ervaren in het leven, “Verdrietig zijn”*. Verder gaan 239 van de zorgen over de afhankelijkheid van het kind in de toekomst (**zelfsturing**). Hierbij maakten ouders onderscheid tussen enerzijds onvrijheid opgelegd door anderen: *“Mijn grootste angst voor mijn kinderen is dat de maatschappij hun de mogelijkheden heeft afgenomen om zich naar eigen wens te ontwikkelen”, “Ten onder gaan aan prestatiedruk”*; anderzijds dat het kind niet over de kwaliteiten beschikt om zich te redden: *“Dat ze dingen laat, omdat ze niet voldoende zelfvertrouwen heeft”, “Niet weten wat ze willen”, “Dat ze heel erg onzeker zijn”, “Dat ze stil is en zichzelf niet uit”*.

Minder vaak worden angsten genoemd die gerekend kunnen worden tot **conformisme/traditie en welwillendheid**. In 133 angsten stond het gebrek aan gehoorzaamheid, het overtreden van de wet, of het niet volgen van traditie (**conformisme/traditie**) centraal. Ouders beschrijven: *“Dat hij arrogant en respectloos naar anderen zou zijn”, “Dat mijn kind een crimineel zou worden”, “Dat hij anderen iets aan doet”, “Verkeerde vrienden die een slechte invloed hebben”, “Drank of drugsprobleem”, “Het verlaten van het geloof”, “Geen manieren kennen”*. Ouders noemen 132 angsten die gaan over de betrokkenheid bij dierbaren (**welwillendheid**). Hierbij beschrijven ouders vooral het ontbreken of verliezen van directe naasten: *“Voortijdig overlijden van een dierbare”, “Geen goede band met broer”, “Geen vrienden of partner hebben”, “Dat hij ons niet meer wil zien”*. Slechts enkele ouders noemen angsten die gaan over de kwaliteiten die het kind nodig heeft om die banden aan te gaan en te onderhouden: *“Oneerlijk”, “Geen verantwoordelijkheid nemen”*.

Een kleiner deel van de angsten ging over **universalisme en prestatie**. In 63 angsten stond betrokkenheid met de wereld (**universalisme**) centraal. Hierbij noemden ouders uitsluitend gebeurtenissen of situaties op wereldschaal die hun kind (en anderen) kunnen overkomen. Zorgen met betrekking tot de kwaliteiten en het gedrag van hun kind werden niet genoemd. Enkele citaten: *“Overhand van terrorisme”, “Geen plek meer voor bos en water”, “Geen goede wereld hebben om in te leven, natuur dan wel cultuur”, “Oorlog”, “Klimaatverandering”, “Natuurrampen”*. Tevens gingen 40 angsten over het succes van het kind (**prestatie**): *“Niet serieus zijn met school”, “Je talent niet ontdekt hebben”, “Dat hij geen opleiding afmaakt en eindigt als putjesschepper op zee”*.

Geen van de ouders noemde angsten op het gebied van **macht** of **stimulatie**.

4.3 Opvoedingsstijlen

Om te onderzoeken aan welke opvoedingsstijl ouders de voorkeur geven, zijn respondenten gevraagd de uitspraken uit tabel 4 (Van Leeuwen et al., 2011) over de interactie tussen ouder en kind te evalueren. De scores per uitspraak zien te vinden in tabel 9, bijlage 1. In tabel 6 zijn de 25 uitspraken geclusterd naar zes opvoedingsstijlen.

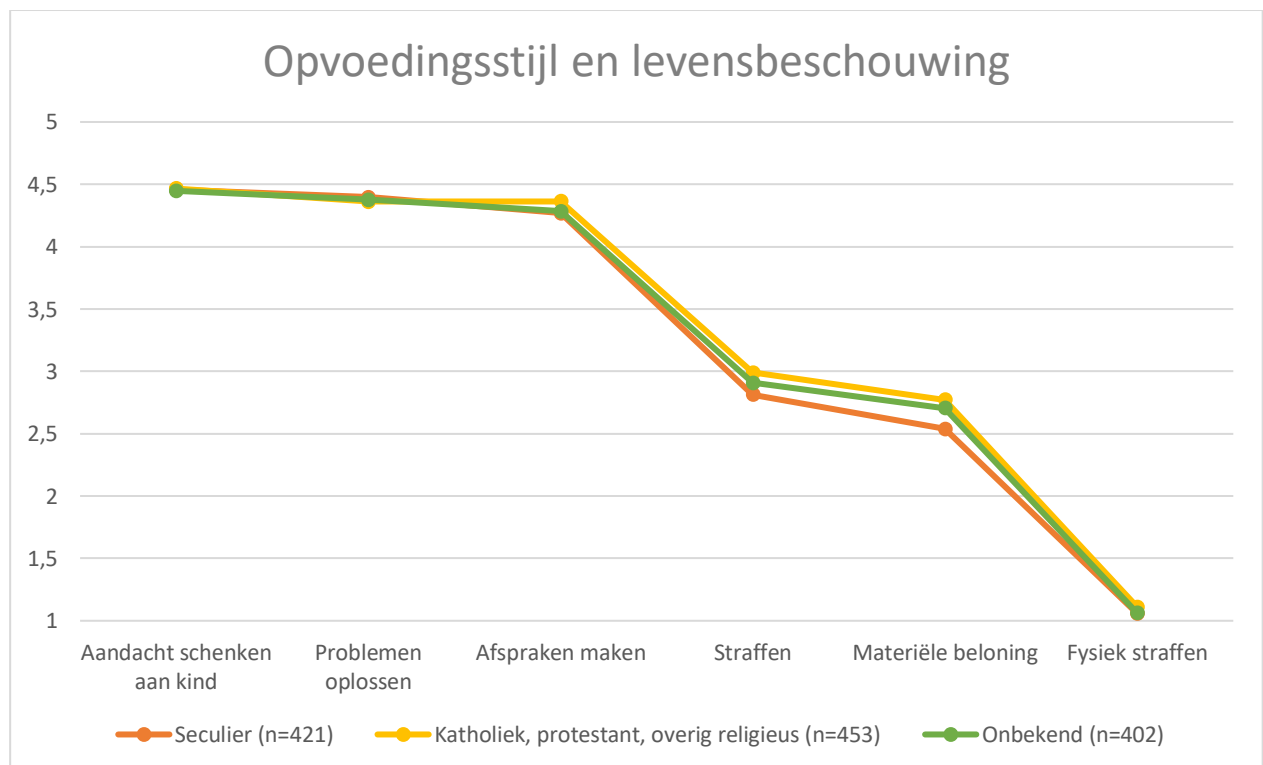
Tabel 6: Opvoedingsstijlen en psychometrische kenmerken

	α	N	Min	Max	M	SD
Aandacht schenken aan kind	0.72	1276	1.4	5	4.46	0.42
Problemen oplossen	0.71	1276	1	5	4.38	0.53
Afspraken maken	0.75	1276	2.2	5	4.31	0.48
Straffen	0.79	1276	1	5	2.91	0.76
Materiële beloning	0.70	1276	1	5	2.67	0.72
Fysiek straffen	0.76	1276	1	5	1.08	0.27

Uit de resultaten blijkt dat ouders de voorkeur geven aan het schenken van aandacht aan hun kind. Daarnaast vinden ouders het belangrijk in gesprek te gaan met hun kind en zo samen problemen op te lossen. Bovendien hechten ouders waarde aan het maken van afspraken met hun kind zodat het de omgangsvormen leert in de familie, school en samenleving.

Ouders maken daarentegen liever geen gebruik van straffen of het verbinden van consequenties aan gedrag. Bovendien geven ouders aan geen vormen van materiële beloningen in de vorm van cadeaus of geld toe te passen. Het meest unaniem zijn ouders over het gebruik van fysiek straffen: nagenoeg alle ouders geven aan tegen deze harde vorm van opvoeding te zijn.

Vervolgens is onderzocht hoe opvoedingsstijlen samenhangen met de levensbeschouwelijke achtergrond van ouders (figuur 6).

Figuur 6: Opvoedingsstijl en levensbeschouwing

Figuur 6 illustreert eensgezindheid over de opvoedingsstijlen *aandacht schenken aan kind* en *problemen oplossen* onder ouders van verschillende levensbeschouwelijke achtergronden. Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen deze stijlen van opvoeding.

Bij de andere opvoedingsstijlen vonden wij wel, zij het kleine, significante verschillen.⁶ Zo prefereren religieuze ouders vaker dan andere ouders (seculier of onbekend) het maken van afspraken. Bovendien zijn religieuze ouders meer geneigd om straffen en consequenties te verbinden aan het gedrag van hun kind in vergelijking met seculiere ouders. Verder verkiezen seculiere ouders het minst vaak het geven van materiële beloningen aan hun kind. Hoewel fysiek straffen door alle ouders wordt afgekeurd, stonden religieuze ouders hier het minst negatief tegenover.

In aanvulling op de stellingen over opvoedstijlen, is aan ouders de open vraag gesteld: Wat doet u als ouder om te voorkomen dat uw angsten uitkomen? Vergelijkbare antwoorden zijn vervolgens geclusterd in categorieën.

Figuur 7: Wat ouders doen om te voorkomen dat hun angsten uitkomen

Uit figuur 7 blijkt dat dat de meest gebruikte strategie ($f=894$) onder ouders is **aandacht schenken aan het kind**. Ouders hebben dit als volgt toegelicht: *“Ik zal altijd met haar praten en laten zien dat ik er voor haar ben, ongeacht de situatie”, “Onvoorwaardelijke liefde geven door middel van heel veel knuffels”, “Samen leuke dingen ondernemen”*. Deze strategie komt overeen met de meest gekozen opvoedingsstrategie uit tabel 9.

De overige strategieën die ouders hebben genoemd in de open vraag verschillen echter van de opvoedingsstijlen die ouders eerder hebben gescoord. Die antwoorden zijn ingedeeld in de categorieën: **onafhankelijkheid van het kind stimuleren, het goede voorbeeld geven, hulp van buitenaf vragen en begrenzen**. In 291 van de strategieën stond het **stimuleren van de**

⁶ ANOVA, paarsgewijze vergelijking Tukey HSD:

Afspraken maken ($F(2)=4.892$, $p<.01$), religieus-seculier ($p<.05$), religieus-onbekend ($p<.05$)

Straffen ($F(2)=5.843$, $p<.01$), religieus-seculier ($p<.01$)

Materiële beloning $F(2)=12.215$, $p<.000$, secular-religieus ($p<.001$), secular-onbekend ($p<.01$)

Fysiek straffen ($F(2)=5.286$, $p<.01$), religieus-seculier ($p<.05$), religieus-onbekend ($p<.05$)

onafhankelijkheid van het kind centraal. Ouders leggen uit: *“Met andere kinderen laten spelen”, “Hen stimuleren om eigen keuzes te maken” en “Leren voor jezelf op te komen”*. Tevens stond in 236 van de strategieën beschreven dat ouders het **goede voorbeeld** aan hun kinderen geven: *“Ik zorg goed voor mezelf en hem, vlieg maar één keer paar jaar en eet vegetarisch”, “Ik ga proberen een zo gezond mogelijk leven te leiden, met aandacht voor geloof en normen en waarden”, “Zelf volop genieten van het leven”*. Een andere aanpak die ouders beschreven was het vragen van **hulp van buitenaf** (f=137): *“Zorgen voor de juiste opleiding”, “Een professional benaderen op het moment van twijfel (bij bijv. ziekte)”, “Hulp zoeken als we het niet zelf kunnen”*. De strategie begrenzen (f=98) werd als volgt toegelicht: *“Duidelijke regels als we buiten zijn”, “Goed op ze letten”, “Niets toelaten wat jij niet wilt. Uitleg geven met wie je wel en met wie je niet meegaat”*. Tot slot gaven ook 102 ouders aan dat zij denken dat zij weinig invloed hebben op het voorkomen van de dingen waar zij bang voor zijn in het toekomstig leven van hun kinderen: *“Wat betreft oorlog is het moeilijk omdat we daar zelf weinig invloed op hebben”*.

5 Conclusie

Welke waarden hebben seculiere ouders in Nederland en welke waarden willen zij aan hun kinderen meegeven was de vraag waarop het Humanistisch Verbond een antwoord zocht. Dit leidde tot een grootschalig survey onderzoek onder ouders die gebruik maken van een kinderopvangvoorziening van Humankind. In juli 2019 is aan 15.000 ouders een online vragenlijst gestuurd, die was opgebouwd uit verschillende gevalideerde vragenlijsten, om een drietal onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden:

- Welke waarden willen ouders meegeven aan hun kinderen?
 - Wat is de relatie tussen levensbeschouwelijke achtergrond en de opvoedingswaarden?
- Welke wensen en angsten hebben ouders voor hun kinderen in de toekomst?
 - Wat doen ouders om te voorkomen dat hun angsten uitkomen?
- Welke opvoedingsstijlen prefereren ouders?
 - Wat is de relatie tussen levensbeschouwelijke achtergrond en opvoedingsstijl?

Tien procent van de ouders (N=1518) heeft de vragenlijst volledig ingevuld. Uit hun antwoorden op de vraag naar hun levensbeschouwing bleek dat bijna een derde van de ouders een religieuze levensovertuiging heeft. Dat maakte het mogelijk om de waarden van seculiere ouders te vergelijken met die van religieuze ouders. De resultaten kunnen worden samengevat in een aantal conclusies.

Uit de analyse van de antwoorden van ouders op de Schwartz waardenschaal bleek dat alle ouders, ongeacht hun levensbeschouwing, vooral willen dat hun kinderen opgroeien tot eerlijke mensen die genieten van het leven. Daarnaast vinden alle ouders vrijheid, vrede en verantwoordelijkheid belangrijke waarden om mee te geven aan hun kinderen. Waarden die betrekking hebben op het stimuleren van de onafhankelijkheid en eigenheid van het kind (zelfsturing), betrokkenheid met de wereld (universalisme) en uitdaging in het leven (stimulatie) werden ook door alle ouders hetzelfde gewaardeerd.

Er werden ook verschillen gevonden. Seculiere ouders vinden waarden omtrent gehoorzaamheid, respect en zekerheid minder belangrijk in vergelijking met religieuze ouders of ouders van wie de levensbeschouwelijke achtergrond onbekend is. Religieuze ouders vinden waarden die gaan over de betrokkenheid met dierbaren (welwillendheid), plezier (hedonisme) en sociale status (macht) belangrijker voor hun kind dan seculiere ouders.

De open vragen naar de wensen en angsten van ouders voor de toekomst van hun kind zijn geclusterd op grond van de categorieën van de Schwartz waardenschaal. Uit de inhoudsanalyse van de wensen en angsten blijkt dat ouders vooral wensen dat hun kinderen in de toekomst gelukkig en gezond zijn. Daarnaast wensen ouders hun kinderen onafhankelijkheid toe, zowel wat betreft woning, werk en inkomen als het maken van eigen keuzes in het leven. Ouders maken zich zorgen over gebeurtenissen of omstandigheden die de gezondheid, veiligheid of sociale zekerheid van hun kinderen in gevaar brengen. Daarnaast zijn ouders bang dat hun kind niet kan genieten van het leven.

Om te voorkomen dat hun angsten uitkomen, schenken ouders vooral aandacht aan hun kind (knuffelen, samen leuke dingen doen, praten). Daarnaast proberen ouders de onafhankelijkheid van hun kind te stimuleren door hen met andere kinderen te laten spelen en hen te leren hoe zij voor zichzelf op kunnen komen. Verder vinden ouders het belangrijk zelf het goede voorbeeld te geven.

Ten slotte is ouders gevraagd naar de manier waarop zij hun kind willen opvoeden. Ouders geven er de voorkeur aan hun kinderen op te voeden door hen aandacht te schenken, samen problemen op te lossen en afspraken te maken, wat een indicatie is dat ouders een autoritatieve opvoedingsstijl hanteren. Analyse van verschillen en overeenkomsten tussen ouders met verschillende religieuze achtergronden wijst uit dat aandacht schenken en samen problemen oplossen door alle ouders worden geprefereerd. Het maken van afspraken wordt het meest gewaardeerd onder religieuze ouders.

Al met al heeft het onderzoek interessante inzichten opgeleverd, die aanleiding geven tot vervolgonderzoek onder ouders die gebruik maken van de kinderopvang. In de eerste plaats zou het goed zijn om het onderzoek met de ontwikkelde survey vragenlijst te herhalen, zowel binnen Humankind als in organisaties die vanuit een andere pedagogische en religieuze achtergrond opvang en onderwijs bieden aan jonge kinderen. Dit zou ons in staat stellen om resultaten van onderzoek onder een grotere groep ouders te vergelijken. In de tweede plaats is het interessant om diepgaander inzicht te verwerven in de opvoedingswaarden van ouders. Komend jaar zal de tweede auteur hiertoe ouders interviewen die in de online vragenlijst hebben aangegeven dat zij mee willen werken aan een kwalitatieve vervolgstudie. Deze vervolgstudie zal zich richten op de betekenis die ouders geven aan de waarden die zij van belang vinden en de verhalen achter deze (opvoedings)waarden. In de derde plaats is het interessant om in vervolgonderzoek inzicht te verwerven in mogelijke relaties tussen de wensen en angsten van ouders rond de toekomst van hun kinderen en de levensbeschouwing van ouders. Aanvullend op vervolgonderzoek naar ouders, is het tevens interessant om in kaart te brengen welke opvoedingswaarden pedagogisch medewerkers van Humankind (en andere opvangorganisaties) aan de kinderen willen meegeven, en hoe deze zich verhouden tot de opvoedingswaarden van ouders.

Tot slot wijzen wij, zoals gebruikelijk, op enkele beperkingen (limitaties) van het onderzoek. Een eerste beperking betreft het tijdsbestek waarin het onderzoek uitgevoerd moest worden. Vanwege het korte tijdsbestek kon bij het ontwerp van deze studie beperkt gebruik gemaakt worden van bestaande literatuur. Ook was het niet mogelijk om de wensen en angsten van ouders in relatie tot de levensbeschouwing van ouders te analyseren.

Een tweede beperking betreft de lage respons van ouders. Deze hangt waarschijnlijk samen met gegeven dat het onderzoek in de zomervakantie werd uitgevoerd. Hoewel de lage respons van invloed is op de betrouwbaarheid van de resultaten, was de groep ouders wel groot genoeg om betrouwbare conclusies te trekken ten aanzien van de verschillen tussen seculiere ouders en ouders met een andere levensbeschouwing.

Ondanks de hierboven genoemde beperkingen biedt deze studie mooie aanknopingspunten voor vervolgonderzoek naar de opvoedingswaarden van ouders en medewerkers die verbonden zijn aan kinderopvangorganisaties in Nederland. Wij hopen dat deze inzichten zullen bijdragen aan gesprekken tussen ouders, medewerkers en andere stakeholders over de waarden die zij van belang vinden en de manier waarop deze waarden zichtbaar zijn - en kunnen worden - in hun pedagogisch handelen.

Literatuur

- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887–907.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487–96.
- Derkx, P.H.J.M. (2011). Hoofdstuk 4: De kern van humanisme. In Derkx, P.H.J.M. (Ed.), *Humanisme, zinvol leven en nooit meer 'ouder worden' Een levensbeschouwelijke visie op ingrijpende biomedisch-technologische levensverlenging* (Humanismen) (pp. 75–113). Brussel: VUBPRESS.
- Ellison, C.G., & Sherkat, D. E. (1993). Obedience and autonomy: Religion and parental values reconsidered. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 32, 313–29.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62, 107–115.
- Grusec, J.E., Goodnow, J.J., & Kuczynski, L. (2000). New Directions in Analyses of Parenting Contributions to Children's Acquisition of Values. *Child Development*, 71(1), 205–211.
- Harkness, S., Super, C. M., & Tijen, N. van (2000). Individualism and the "Western Mind" reconsidered: American and Dutch parents' ethnotheories of the child. *New directions for child and adolescent development*, 2000(87), 23–39.
- Hart, J. de (2013). *Zwevende gelovigen: oude religie en nieuwe spiritualiteit*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kohn, M.L. (1983). On the transmission of values in the family: A preliminary formulation. In Kerckhoff, A.C. (Ed.), *Research in sociology of education and socialization* (pp. 1–12). Greenwich: Jai Press.
- Leeuwen, K.G. van, & Vermulst, A.A. (2004). Some Psychometric Properties of the Ghent Parental Behavior Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 20(4), 283–298.
- Leeuwen, K.G. van, Vermulst, A.A., Kroes, G., De Meyer, R.E., Nguyen, L., & Veerman, J.W. (2011). *Verkorte Schaal voor Ouderlijk Gedrag (VSOG)*. Nijmegen: Praktikon bv.
- Lenski, G. (1963). *The religious factor. A sociological study of religion's impact on politics, economics, and family life*. New York: Anchor.
- LeVine, R. A. (1988). Human parental care: Universal goals, cultural strategies, individual behavior. In R.A. LeVine, P.M. Miller, & M.M. West (Eds.), *New directions for child development, No. 40: The Jossey-Bass social and behavioral sciences series. Parental behavior in diverse societies* (pp. 3–12). San Francisco: Jossey-Bass.
- Lindeman, M., & Verkasalo, M. (2005). Measuring values with the short Schwartz's Value Survey. *Journal of Personality Assessment*, 85, 170-178.
- Pels, T.V.M. (2010). *Opvoeden in de multi-etnische stad (oratie)*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut / VU.
- Portegijs, W., Perez, S.A., & Brakel, M. van den (2018). Wie zorgt er voor de kinderen? In: *Emancipatiemonitor: 2018*. Geraadpleegd op 9 juli 2019 via <https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/wie-zorgt-er-voor-de-kinderen>.
- Regalado, M., Sareen H., Inkelas, M., Wissow, L.S., & Halfon, N. (2004). Parents' discipline of young children: results from the National Survey of Early Childhood Health. *Pediatrics*, 113, 1952–1958.
- Ruyter, D.J. de (2003). The importance of ideals in education. *Journal of Philosophy of Education*, 37(3), 467–482.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
- Schwartz, S.H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50, 19–45.

- Schwartz, S., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 32*(5), 519–542.
- Slot, P., Jepma, I.J., Muller, P., Romijn, B. & Leseman, P. (2017). *Landelijke kwaliteitsmonitor kinderopvang. Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang*. Utrecht: Universiteit Utrecht / Sardes.
- Steutel, J.W., & Ruyter, D.J. de (2019). Wat is opvoeding? *Pedagogiek, 39*(1), 53–77.
- Tamis-LeMonda, C. S., Way, N. , Hughes, D. , Yoshikawa, H. , Kalman, R. K. & Niwa, E. Y. (2008). Parents' Goals for Children: The Dynamic Coexistence of Individualism and Collectivism in Cultures and Individuals. *Social Development, 17*, 183–209.
- Theunissen, M.H.C., Vogels, A.G.C., & Rijnveld, S.A. (2015). Punishment and Reward in Parental Discipline for Children Aged 5 to 6 Years: Prevalence and Groups at Risk. *Academic Pediatrics, 15*(1), 96–102.
- Vermeer, P. (2011). The impact of parental religiosity on parenting goals and parenting style: a Dutch perspective. *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education, 32*(1), 69–84.
- Veugelers, W., & Oostdijk, E. (2013). Humanistische Levensbeschouwelijke Vorming. Levensbeschouwelijke vorming in het Nederlandse openbaar onderwijs, in het bijzonder HVO. *Pedagogiek, 33*(2), 136–152.

Bijlage 1: Tabellen 7, 8, 9

Tabel 7: Levensbeschouwelijke achtergrond van de Nederlandse bevolking in 2017 (bron: CBS⁷)

Kerkelijke gezindte	%
Geen	51
Wel, waarvan:	49
Rooms-katholiek	24
Nederlands hervormd	6
Protestantse Kerk in Nederland	6
Andere gezindte	6
Islam	5
Gereformeerd	3

⁷ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/43/meer-dan-de-helft-nederlanders-niet-religieus#id=undefined>

Tabel 8: Waarden en motivatietypen bevroegd via de Schwartz waardenschaal

10 Motivatietypen	45 Waarden	N	Min	Max	M	SD
Welwillendheid	Eerlijkheid	1472	1	7	6.52	0.78
Hedonisme	Genieten van het leven	1472	2	7	6.29	1.02
Zekerheid	Veiligheid in gezinnen	1387	0	7	6.2	1.19
Zelfsturing	Vrijheid	1451	1	7	6.02	1.14
Universalisme	Gelijkheid	1451	-1	7	5.93	1.33
Universalisme	Rechtvaardigheid	1451	0	7	5.92	1.18
Universalisme	Vrede	1472	1	7	5.9	1.21
Conformisme	Je ouders respecteren	1429	-1	7	5.82	1.28
Welwillendheid	Verantwoordelijkheid	1429	1	7	5.81	1.11
Conformisme	Beleefdheid	1472	-1	7	5.8	1.24
Zelfsturing	Je eigen doelen kiezen	1387	0	7	5.7	1.24
Welwillendheid	Behulpzaamheid	1347	0	7	5.67	1.18
Zelfsturing	Onafhankelijkheid	1429	0	7	5.62	1.2
Universalisme	Ruimdenkend	1429	0	7	5.59	1.37
Zelfsturing	Nieuwsgierigheid	1451	-1	7	5.5	1.37
Conformisme	Zelfdiscipline	1429	0	7	5.36	1.27
Welwillendheid	Loyaliteit	1347	-1	7	5.14	1.41
Welwillendheid	Vergevingsgezindheid	1387	-1	7	5.02	1.39
Universalisme	Wijsheid	1429	0	7	4.92	1.46
Traditie	Toewijding	1347	-1	7	4.89	1.45
Zelfsturing	Creativiteit	1472	0	7	4.78	1.4
Prestatie	Ambitie	1429	-1	7	4.72	1.5
Zekerheid	Netheid	1472	-1	7	4.69	1.59
Universalisme	Bescherming van de natuur	1387	-1	7	4.69	1.68
Zekerheid	Nationale veiligheid	1347	-1	7	4.63	1.92
Conformisme	Gehoorzaamheid	1451	-1	7	4.51	1.72
Stimulatie	Een gevarieerd en uitdagend leven	1429	-1	7	4.49	1.7
Prestatie	Talent	1451	0	7	4.46	1.65
Traditie	Bescheidenheid	1451	-1	7	4.39	1.63
Traditie	Respect voor traditie	1451	-1	7	4.37	1.8
Stimulatie	Een avontuurlijk leven	1472	-1	7	4.27	1.77
Zekerheid	Het uitwisselen van gunsten	1347	-1	7	4.16	1.79
Universalisme	Eenheid met de natuur	1429	-1	7	4.03	1.83
Traditie	Je plaats in de wereld accepteren	1387	-1	7	3.99	1.99
Prestatie	Succes	1472	-1	7	3.88	1.68
Hedonisme	Bevrediging van verlangens	1387	-1	7	3.81	1.67
Universalisme	Schoonheid van natuur en kunst	1347	-1	7	3.76	1.79
Prestatie	Sociaal aanzien	1387	-1	7	3.39	2.06
Macht	Gezag	1347	-1	7	3.36	1.89
Zekerheid	Nationale orde	1387	-1	7	3.2	1.99
Traditie	Nederigheid	1387	-1	7	3.16	2
Hedonisme	Een opwindend leven	1347	-1	7	3.03	1.88
Macht	Rijkdom	1472	-1	7	2.99	1.79
Macht	Invloedrijk zijn	1451	-1	7	2.82	1.87
Hedonisme	Zelfingenomenheid	1347	-1	7	2.12	2.23

Tabel 9: Sores van ouders op de 25 uitspraken uit de VSOG

	N	Min	Max	M	SD
1 Als mijn kind mij iets wil vertellen, maak ik tijd om er naar te luisteren.	1276	3	5	4.59	0.51
17 Ik geef mijn kind voor goed gedrag als beloning een compliment, een knuffel of een schouderklopje.	1243	1	5	4.58	0.58
5 Als mijn kind een probleem lijkt te hebben, bespreek ik samen met hem/haar wat er aan de hand is.	1276	1	5	4.57	0.59
2 Ik leer mijn kind om beleefd te zijn op school.	1276	1	5	4.54	0.61
16 Als ik mijn kind terugzie na zijn/haar schooldag maak ik tijd om even met hem/haar bezig te zijn.	1261	1	5	4.5	0.63
8 Ik leer mijn kind om zich aan afspraken te houden.	1276	1	5	4.43	0.61
10 Als mijn kind een probleem heeft, bekijk ik samen met hem/haar welke verschillende oplossingen er zijn.	1261	1	5	4.39	0.66
13 Ik vraag naar de hobby's en interesses van mijn kind.	1261	1	5	4.35	0.69
24 Ik spreek met mijn kind af fatsoenlijk om te gaan met zijn/haar spullen.	1243	1	5	4.34	0.67
22 Ik doe activiteiten samen met mijn kind, omdat ik weet dat mijn kind die activiteit graag samen met mij doet.	1243	1	5	4.27	0.65
20 Als mijn kind en ik een meningsverschil hebben, praat ik dat uit en zoek ik een oplossing, samen met mijn kind.	1243	1	5	4.16	0.75
19 Ik leer mijn kind om zich aan te passen aan de regels op school.	1243	1	5	4.15	0.72
25 Ik maak met mijn kind afspraken over hoe hij/zij zich moet gedragen.	1243	1	5	4.06	0.8
9 Als mijn kind goed zijn/haar best gedaan heeft, laat ik iets extra toe.	1261	1	5	3.44	0.8
6 Als mijn kind tegensprekt, liegt of ruzie maakt, laat ik daar een straf op volgen.	1276	1	5	3.13	1.06
3 Als mijn kind zich niet aan een afspraak gehouden heeft, dan geef ik hem/haar een straf.	1276	1	5	3.12	0.91
21 Als mijn kind iets doet dat niet mag, geef ik hem/haar straf.	1243	1	5	2.92	0.93
12 Als mijn kind iets gedaan heeft wat niet mag, straf ik hem/haar door hem/haar iets leuks te ontnemen.	1261	1	5	2.44	0.97
4 Ik geef mijn kind geld of een cadeautje als hij/zij iets gedaan heeft waarover ik tevreden ben.	1276	1	5	2.36	0.97
15 Ik laat mijn kind iets kopen als hij/zij iets goed gedaan heeft.	1261	1	5	2.23	0.93
7 Ik geef mijn kind een pak rammel als hij/zij ongehoorzaam is.	1276	1	5	1.16	0.5
11 Ik geef mijn kind een klap als hij/zij iets gedaan heeft dat niet mag.	1261	1	5	1.1	0.4
14 Ik schud mijn kind eens goed door elkaar als we een ruzie hebben.	1261	1	5	1.06	0.35
23 Ik geef mijn kind een pak slaag als hij/zij zich niet aan een afspraak heeft gehouden.	1243	1	5	1.05	0.35
18 Ik geef mijn kind een klap in het gezicht als hij/zij zich misdraagt.	1243	1	5	1.02	0.24